

ÇEVİRİ ARAŞTIRMALARI'NDA TÜMEVARIMA DAYALI AKIL YÜRÜTME ÜZERİNE DÜŞÜNCELER THOUGHTS ON INDUCTIVE REASONING IN TRANSLATION STUDIES

Murat ERBEK*

Öz

Günümüzde çevirinin çok etmenli ve çok boyutlu bir olgu olduğu bilinmektedir ve çeviri kavramının içerdiği bu çeşitlilik nedeniyle de çeviri odaklı araştırmalar bu zamana kadar Dilbilim, Metindilbilim ve Kültür Araştırmaları vb. birçok komşu alanla etkileşim içinde olmuştur. Bu etkileşim sonuç olarak hâlâ hızla genişlemekte olan ve sınırları yeterince belli olmayan devasa bir terminolojinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum da Çeviri Araştırmaları'nın alt alanları arasında koordinasyon eksikliğine sebep olmaktadır. Nitekim 'çeviri' kavramının kendisi dahi iki farklı anlamda kullanılabilir: Çeviri kavramı hem "ürünü", yani "çeviri metni" hem de "süreci", bir başka ifadeyle çeviri metnin üretilmesi sürecini ifade etmektedir.

Çeviri Araştırmaları'nın yukarıda değinilen mevcut durumu da göz önünde bulundurularak, bu çalışmada şu sorulara cevap aranmaktadır: "Tümevarıma dayalı akıl yürütme yöntemi çeviri odaklı araştırmada ne derece uygulanabilir? ve "Bu yöntemi izleyen bir çeviri odaklı çalışmanın sonucunda ne tür çıkarımlara ulaşılabilir?". Bu amaç doğrultusunda; bu makalede Çeviri Araştırmaları'nın önde gelen alt alanlarından birisi olan, tümevarıma dayalı akıl yürütmeyi esas alan ve öncelikle ürüne odaklanan Betimleyici Çeviri Araştırmaları'nın varsayımları, (Toury 1995, 2012) özelinde, bilim-kuramsal açıdan tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, Bilimsel Yöntem, Tümevarım, Betimleyici Çeviri Araştırmaları.

Abstract

It is well known nowadays that 'translation' is a multifactorial and multidimensional phenomenon and because of this diversity of the concept translation, the study of translation has interacted so far with a broad range of neighboring disciplines such as linguistics, textlinguistics and cultural studies etc. Today, as a result, this interaction has led to a huge terminology which is still expanding enormously and whose borders are not certain enough. And this causes a lack of coordination between branches of translation studies. Hence, the concept 'translation' itself can refer firstly to the "product", that is to say, the translated text itself, and secondly to the process, in other words, the process of translating.

Taking also the status quo of translation studies mentioned above into consideration, this study aims to answer the following questions: "To what extent can the scientific method of inductive reasoning be used in the translation-oriented research and what kind of inferences can be made as a result of a translation-oriented study following this method?". In accordance with this purpose, this article discusses the assumptions of Descriptive Translation Studies (Toury 1995, 2012), one of the leading branches of translation studies which follows inductive reasoning and focuses primarily on the product.

Keywords: Translatology, Scientific Method, Induction, Descriptive Translation Studies.

1. Giriş

Çeviri Araştırmaları'nın tarihsel gelişim süreci incelendiğinde araştırmacıların genel olarak aynı eylemi "betimleme"ye odaklandıkları görülmektedir: Bir "metnin" bir dilden herhangi başka bir dile aktarılması eylemi (Stolze, 2008: 9). Ancak ortaya atılan hipotezlerin, öne sürülen yaklaşımların ve oluşturulduğu iddia edilen genel "çeviri kuramları"nın aynı amaç doğrultusunda bazı temel noktalarda dahi birbirleriyle bağdaşmayan bir kavramsallık içerdikleri göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Stolze, 2003: 12). Farklı dil ve bilimsel ekollerden gelen araştırmacıların çeviri olgusunu betimleme çabalarının birbirleriyle etkileşim içine girmesi de daha karmaşık ve takip edilmesi güç bir kavramsal birikimin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Stolze, 2003: 12-13). Bunun sonucu olarak Dilbilim, Eğitimbilim, Edebiyatbilim, Kültür Araştırmaları, İletişim Araştırmaları ve hatta Terimbilim ve Sözlükbilim gibi farklı bilim dallarının kaynaklarıyla yetişmiş bilim insanlarının konusu çeviri olan bilimsel toplantılarda bir araya gelmesi ve her birinin olgu olarak çeviriye farklı bakış açılarıyla yaklaşması sonu olmayan tartışmalara zemin hazırlamaktadır (Stolze, 2008: 9). Nitekim bilim dalının kendisiyle ilgili Almanca 'Translationswissenschaft' (Çeviribilim), 'Translationslinguistik' (Çeviridilbilimi), 'Translatologie' (Translatoloji) ve İngilizce ise 'Translation Studies' (Çeviri Araştırmaları) ya da 'Translatology' (Çeviribilim) vb. çeşitli adlandırmaların ortaya çıkmış olması bile mevcut "kavramsal çokluğun" gözler önüne serilebilmesi için yeterli olmaktadır (bkz. Stolze, 2003: 12; Siever, 2015: 6). Bu durum da çeviri odaklı akıl yürütmelerin bir bilim dalı olarak şu anda bilim dünyası içinde nerede konumlandığına dair çeviri üzerine

* Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviri Bölümü, muraterbek@mersin.edu.tr

akıl yürüten araştırmacılar arasında bir uzlaşının henüz sağlanmadığını göstermektedir (bkz. Siever, 2015: 6).

Yukarıda ifade edildiği üzere öne sürülen yaklaşımların her biri çevirinin belli bir yanını, başka bir deyişle belli bir 'oluşturucu unsuru'nu ön plana çıkarmakta (Stolze, 2003: 12; Stolze, 2008: 9) ve çeviriyi başka bir bilimsel düzlemde incelemeye tabi tutmaktadır. Bu tutumun en önemli nedenlerinden biri çeviri üzerine akıl yürüten araştırmacıların geldikleri bilimsel ekollerin varsayımlarından hareketle çeviri olgusu ile ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunmalarıdır. Nitekim öne sürülen yaklaşımlar kendi içinde ve tikel bazda tutarlılık gösterirken tümel düzlemde ele alındıklarında geçerlilik düzeylerinde düşüşler yaşandığı görülmektedir. Birbiri ardına ortaya atılan yeni "çeviri kuramları"nın kendilerinden önce oluşturulmuş çeviri kuramlarının önermelerini çürütmek suretiyle ortadan kaldırmaları ve sürekli yeni "paradigmalar"¹ oluşturmaları (Siever, 2015: 4) ve bu kısır döngünün hala hız kesmeden devam etmesi, öne sürülen yaklaşımların sadece kendi içinde tutarlılık gösterdiklerinin ve tümel düzlemde geçerliliklerini kaybettiklerinin en önemli göstergesidir. Araştırmacıların çeviri durumlarına farklı bilimlerin ön kabulleri çerçevesinde yaklaşımları ve diğer bilimlerden "ödünc" aldıkları (bkz. Stolze, 2003: 13) önerme ve varsayımları çeviri örnekleri üzerinde somutlaştırmaya çalışmaları bu kısır döngünün devam edeceğinin göstergesidir. Öyle ki çeviri ile ilgili araştırmalar tarihine bakıldığında araştırmacıların ilk olarak dil çiftlerine yönelik çalışmalar yürüttükleri görülmektedir (bkz. Vinay & Darbelnet, 1958)². Fakat dilbilimsel çerçevede yürütülen bu ilk araştırmaların salt dil(bilim)sel varsayımlardan hareket etmek suretiyle dillerin yapısal olarak karşılaştırılması boyutundan öteye gidemedikleri gözlenmektedir. Bu nedenle bu çalışmaların olgu olarak 'çeviri'yi 'betimleme' noktasında "yeterli" olmadığı görülmüş ve bu durum da şöyle bir saptamanın öne çıkmasına sebep olmuştur: Çeviri salt bir dilsel aktarım işleminden ibaret değildir³; aksine hem uygulamalı boyutta hem de kuramsal araştırma boyutunda " karmaşık" ve "çok boyutlu ve etmenli" bir olgu olarak ele alınmalıdır. Bu çok boyutlu süreçte iletişimsel, kültürel, sosyal ve toplumsal çerçeve içinde var olan 'metinlerin' ya da daha kapsayıcı bir ifadeyle aslında 'durumların'⁴ bir başka dile aktarımı söz konusudur. Çeviri etkinliği ile ilgili bu saptama ilerleyen zamanlarda Dilbilim'in yanı sıra Kültür Araştırmaları, Metindilbilim ve İletişim Araştırmaları gibi alanların da çeviri olgusunu araştırmaya yönelik çalışmalarda yer almalarının önünü açmıştır. Bu sayede çeviri ile ilgili araştırmalar kısmen dilbilimsel alanın dışına çıkmış ve çeviri etkinliği erek okurların sosyo-kültürel koşullarıyla da bağlantılı olan kültürel bir işlem olarak kabul edilmeye başlanmıştır (bkz. Nida, 1964; Nida & Taber, 1969). Daha sonra çeviride metinsel boyutu sorgulayan ve metin türleri ile çeviri eylemi arasındaki ilişkileri ele alan yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (bkz. Reiß, 1971). Bunun akabinde çeviri ile ilgili düşünceler çeviriyi bir 'amaç' doğrultusunda yerine getirilen, kültürel ve aynı zamanda iletişimsel bir eylem olarak gören bakış açlarına yönelmiştir (bkz. Holz-Mänttäri, 1984; Reiß & Vermeer, 1984). Tüm bu yaklaşımların yanı sıra çeviri metinleri bir "ürün" olarak değerlendiren, çeviri metinleri inceleme, çözümleme ve betimlemeyi esas alan, bu betimleyici araştırmalar sonucunda da 'düzenli çevirmen davranışları'nı saptamayı hedefleyen ve çeviri metnin erek kültürde üstlendiği işlevin önemine vurgu yapan betimleyici çeviri araştırmalarının da ön plana çıktığı görülmektedir (bkz. Toury, 1995).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, çeviri üzerine yapılan araştırmaların bu denli "çeşitli" olması ve "genel" bir çeviri kuramının oluşturulamamasının sebebinin ne olduğuna dair mevcut alanyazında iki farklı görüş bulunmaktadır. Sözelimi Tahir-Gürçağlar'a (2016: 104) göre "bugün çevirinin kültür ve zamana bağlı bir olgu olduğu, çeviri tanımını, stratejilerini ve kavramını belirleyen unsurların kültürden kültüre büyük değişiklik gösterebileceği, bu nedenle genellemelere varılmasının olanaksız olduğu büyük ölçüde anlaşılmalıdır". Bu nedenle "bugün genel bir çeviri kuramı oluşturulmasının olanaksız olduğu artık az çok ortaya çıkmıştır, onun yerine kültür ve dönemlerle sınırlı kısmi kuramlardan söz etmek mümkündür" (Tahir-Gürçağlar, 2016: 128). Nitekim Tahir-Gürçağlar'a göre bugün "genel" bir çeviri kuramının

¹ Siever, Çeviri Araştırmaları içinde ileri sürülmüş yaklaşımların oluşturduğu belli başlı kümelenmeleri "paradigma" olarak nitelendirmektedir. Paradigma kavramını bu bağlamda kullanmanın bilim-kuramsal açıdan ne derece "uygun" olduğu tartışmalı olduğundan burada ilgili kavram tırnak içine alınmıştır. Paradigma kavramının bu bağlamda kullanılmasının bilim-kuramsal açıdan ne derece "uygun" olduğunun tartışılması bu makalenin konu kapsamının dışında kaldığından bu tartışmanın ayrıntısına girilmemektedir. Paradigma kavramının en genel tanımı ve içerimleri için bkz: (Doğanay, 2012: 10).

² Bu bağlamda alıntılanan çalışmalar temsili örnek niteliğindedir. Alanyazında benzer birçok çalışma mevcuttur.

³ Benzer tanımlamalardan birisi için bkz: "Übersetzen ist [...] nicht das Austausch von einzelnen sprachlichen Zeichen [...] mit dem Ziel, irgendetwas vorgegebene 'Äquivalenz' auf dieser Ebene der Zeichen herzustellen. Entscheidend ist vielmehr für uns die kommunikative Funktion eines Textes" (Hönig & Kußmaul, 1999: 14).

⁴ "Durum" kavramının alanyazında ilk olarak 'dil odaklı çeviri yaklaşımları' olarak kategorize edilen çalışmalarda önemli yer bulmuş olması burada gözden kaçırılmamalıdır; bkz: "[...] il nous faundra passer par-dessus les signes pour retrouver des situations identiques" (Vinay & Darbelnet, 1972: 22).

oluşturulmaması bir araştırma nesnesi olarak çeviri olgusunun kendi nitelik ve içerimlerinden ileri gelmektedir. Buna karşın İşcen'e (2002: 25) göre ise mevcut "ikilem" ve "çelişkiler" temel olarak çeviri ile ilgili düşüncelerin bu zamana kadar araştırma nesnesi tanımı konusunda "ısrarcı bir ciddiyetten ve genel bilimsel işleyiştan uzak" olmasından kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle çeviri olgusunu araştırmaya yönelik olduğu iddia edilen araştırmalarda bilim esaslarına ve bilim-kuramsal ilkelere aykırı bir tutum sergilenmektedir. Mevcut çalışmada bu iki farklı görüş göz önünde bulundurularak, tümevarıma dayalı akıl yürütmenin çeviri odaklı düşünmede ne ölçüde uygulanabilir olduğu ve sonuç olarak ne tür çıkarımlara ulaşılabileceği genel bazda irdelenecektir. Burada tüm çeviri yaklaşımlarının ele alınması çalışma hacmi açısından imkânsız olduğundan bir sınırlandırmaya gidilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde yukarıda alıntılanan çeviri yaklaşımlarından çalışmanın konusu gereğince sadece tümevarıma dayalı akıl yürütme esas alan ve mevcut alanyazında önemli bir çalışma yoğunluğuna ulaşmış olan 'Betimleyici Çeviri Araştırmaları' (BÇA) yaklaşımı, Gideon Toury (1995; 2012) özelinde incelemeye tabi tutulacaktır. Ardından çalışmanın üçüncü bölümünde ise bu yaklaşımın önerme ve varsayımları ışığında tümevarıma dayalı akıl yürütmenin çeviri odaklı düşünme açısından olası getiri ve götürüleri tartışılacaktır.

2. İşlev Odaklı Betimleyici Çeviri Araştırmaları

"Çeviri" sözcüğü zihinde genel olarak üç farklı kavramı çağrıştırmaktadır: 'Çeviri' denince akla ilk olarak 'çeviri etkinliği' ya da başka bir ifadeyle 'çeviri edimi' ya da 'çeviri eylemi' gelmektedir. "Çeviri" sözcüğü ikinci olarak ise çeviri ediminin sonucu olarak ortaya çıkan ürünü, yani çeviri metni akla getirmektedir. Bu noktada hem çeviri metnin hem de çeviri ediminin bir bakıma çevirinin uygulamalı boyutuyla doğrudan ilişkili kavramlar olduğu görülmektedir. Üçüncü ve son olarak ise çeviri, uygulamalı boyutun üstünde, üst bakışla ele alınan bir 'kavram' ya da bir 'olgu' olarak incelenmektedir. Burada "çeviriye ilişkin kuramsal yaklaşımları, eleştirel bağlamsallaştırmayı ve saptamaları içeren çeviri kavramı" söz konusudur (Tahir-Gürçağlar, 2016: 101). Bu bağlamda olgu olarak çevirinin kendisi bir 'araştırma nesnesi' niteliği kazanmaktadır. Öyle ki James Holmes'un "The Name and Nature of Translation Studies"⁵ (Çeviri Araştırmaları'nın Adı ve Doğası)⁶ başlıklı bildirisinde de belirttiği üzere sadece kendi araştırma alanına dahil olan olguları incelemeyi amaçlayan salt bir araştırma alanı olarak Çeviri Araştırmaları'nın yoğunlaşması gereken iki ana hedefi bulunmaktadır: "1) Çeviri eylemi ve çeviri olgusunun kendi deneyim dünyamızda tezahür ettikleri şekliyle betimlenmesi. 2) Bu olguların açıklanmasını ve bu olgularla ilgili ileriye dönük öngörülerde bulunulmasını sağlayan genel ilkelerin oluşturulması"⁷ (Holmes, 2000: 176). Bu bağlamda Holmes, Çeviri Araştırmaları'nı bir disiplin olarak kendi içinde 'Pure Translation Studies' (Salt Çeviri Araştırmaları) ve 'Applied Translation Studies' (Uygulamalı Çeviri Araştırmaları) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Holmes'un yukarıda bahsettiği hedefleri gerçekleştirilmesi beklenen Salt Çeviri Araştırmaları'nın da 'Descriptive Translation Studies' (Betimleyici Çeviri Araştırmaları) ve 'Theoretical Translation Studies' (Kuramsal Çeviri Araştırmaları) olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır.

Holmes'a göre Betimleyici Çeviri Araştırmaları alanında hâlihazırda 'product-oriented' (ürün odaklı), 'function-oriented' (işlev odaklı) ve 'process-oriented' (süreç odaklı) olmak üzere üç ana türde betimleyici çalışmalar yürütülmektedir. Belirlenmiş herhangi bir çeviri metnin betimlenmesini ya da bir özgün metnin belirli bir dilde ya da farklı dillerdeki çevirilerinin karşılaştırmalı olarak çözümlenmesini içeren çalışmalar ürün odaklı betimleyici çalışmalardır (Holmes, 2000: 176). Örnek olarak "belli bir zaman diliminde ya da dönemde, belli bir dilde ve/ ya da metin veya söylem türünde yapılmış çeviriler" incelenebilir (Holmes, 2000: 177). Bu bağlamda ürün odaklı betimleyici çalışmalar Holmes'a göre temel olarak genel bir "çeviri tarihçesi" oluşturulmasına hizmet etmektedir. Çevirmenin çeviri sürecinde zihninden neler geçtiğini ve yaşadığı bilişsel süreçleri çözümlenme amacı taşıyan çalışmalar ise Süreç Odaklı Betimleyici Çeviri Araştırmaları'nın inceleme alanına girmektedir (Holmes, 2000: 177).

İşlev Odaklı Betimleyici Çeviri Araştırmaları ise çevirilerin erek sosyo-kültürel durum içinde yerine getirdikleri işlevin betimlenmesiyle ilgilenir (Holmes, 2000: 177). Başka bir deyişle, işlev odaklı betimleyici çeviri çalışmalarının temel amacı belli bir zaman ve yerde çevrilmiş metinlerin ilgili erek sosyo-kültürel durum içinde nasıl bir etki yarattığını araştırmaktır. Nitekim çeviri etkinliği asırlar boyunca kültürel ve

⁵ Holmes, "The Name and Nature of Translation Studies" başlıklı bu metni ilk olarak 1972 yılında Kopenhag'da düzenlenen III. Uluslararası Uygulamalı Dilbilim Kongresi'nde sunmuştur.

⁶ Holmes'un "The Name and Nature of Translation Studies" başlıklı metninin yayımlanmış Türkçe çevirisi için bkz.: Holmes, J. S. (2012). Çeviribilimin Adı ve Doğası. M. Rifat (Ed.) içinde, Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir? (A. Koş, Çev., 2. b., s. 107-119). İstanbul: Sel Yayıncılık. Holmes'un ilgili çalışmasının başlığı makale yazarı tarafından bilinçli olarak "Çeviri Araştırmaları'nın Adı ve Doğası" olarak çevrilmiştir. 'Çeviri Araştırmaları' ile 'Çeviribilim' ifadeleri arasındaki ayrım makalenin devamında açıklığa kavuşmaktadır.

⁷ Aksi belirtilmediği sürece çalışmada yer alan tüm çeviriler makalenin yazarına aittir.

bilimsel gelişmelerin merkez noktasında aracı işlev üstlenerek insanlık tarihinin şekillenmesinde mutlaka belirleyici bir rol oynamıştır. Çeviri etkinliğinin toplumsal dinamiklerin şekillenmesinde bu denli önemli bir görev üstlenmesi, çevrilmiş yapıtların alıcı toplum içindeki veya başka bir ifadeyle erek sosyo-kültürel durum içindeki konumunun incelenmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu gerekliliğin bilincinde olan Itamar Even-Zohar, öne sürdüğü Çoğuldizge Kuramı'nda çevrilmiş yazınsal yapıtların tümünü 'translated literature' (çeviri yazın) terimi çatısı altında toplamakta ve çeviri yazının -her ne kadar kendine özgü bir repertuarı ve özellikleri olsa da- yazınsal çoğuldizge içinde başlı başına bağımsız bir dizge olmadığını, aksine yazınsal çoğuldizgenin ayrılmaz ve en etkin parçası olduğunu ileri sürmektedir (Even-Zohar, 1990: 46)⁸. Bu bağlamda Even-Zohar'a göre çeviri yazın dâhil olduğu erek yazınsal çoğuldizge içindeki bütün ortak dizgelerle ilişki ve etkileşim içindedir. Sözelimi çeviri yazın da özgün edebiyat eserleri gibi çoğuldizgenin içinde 'merkez' ya da 'çevresel' konumda bulunabilir. Çeviri yazının çoğuldizgenin içinde hangi konumda yer alacağı çoğuldizgenin özgül işleyiş koşullarına bağlıdır (Even-Zohar, 1990: 46). Örneğin "çeviri yazının yazınsal çoğuldizge içinde 'merkez' konumda olması, etkin bir biçimde çoğuldizgenin merkezini biçimlendirmesi demektir" (Even-Zohar, 1990: 46). Bu durumda çeviri eserler yoluyla erek edebiyata, o edebiyatta daha önce mevcut olmayan ya da zamanla etkisini kaybetmiş yazınsal özellikler, ilkeler, türler, deyiş biçimleri, yeni bir poetik dil, teknikler ve yazın politikaları girebilir (Even-Zohar, 1990: 47). Öte yandan çeviri yazın çoğuldizge içinde 'çevresel' konumda bulunabilir. Bu durumda çeviri yazın erek edebiyatta egemen olan mevcut türlerin normlarına bağlı kalmak durumundadır. Bu da "bir edebiyata yeni düşünceler, örnekler ve özellikler sokabilecek bir araç olan çevirinin, geleneksel beğeniye koruyacak bir araç haline gelmesine sebep olur" (Even-Zohar, 1990: 49).

Yukarıda da bahsedildiği üzere çeviri yazının erek edebiyat içinde aldığı konumla "çeviri uygulaması" arasında doğrudan ilişki vardır. Sözelimi çeviri etkinliği merkez konumu almak suretiyle erek edebiyatta yeni 'birincil' örnekler yaratma sürecine katıldığı sırada çevirmen erek edebiyat repertuarında hazır örnekler arayarak kaynak metinleri bu örneklerle uyacak şekilde çevirmeye odaklanmaz. Çünkü çevirmen çeviri yazın merkez konumda ise erek edebiyattaki yerli uzlaşım ve normları çiğnemeyi göze alabilir (Even-Zohar, 1990: 50). Öte yandan çeviri yazın erek edebiyatta çevresel konumda ise çevirmenin davranış biçimi bunun tam tersi olacaktır. Bu durumda çevirmen yerli uzlaşımını çiğnemeyi göze alamaz, çevirisini erek edebiyat dizgesinde hazır bulduğu en iyi ikincil örneğe göre şekillendirir ve bu durumda 'non-adequate' (yeterli olmayan) bir çeviri ortaya çıkar (Even-Zohar, 1990: 51). "Bu bakış açısıyla ele alındığında, çeviri doğası ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bir olgu değil, aksine belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağlı olan bir etkinliktir" (Even-Zohar, 1990: 51). Dolayısıyla çoğuldizgesel konumlar hesaba katılmadıkça çeviri ürünler üzerine yapılan betimleyici çalışmalarda özgün metin ve çevirisi arasındaki ilişkiyi betimlemek üzere kullanılan 'yeterli', 'sadık' ya da 'eşdeğer' vb. sıfatlar bir anlam ifade etmeyecektir.

2.1. Gideon Toury'nin Betimleyici Çeviri Araştırmaları Yaklaşımı

Yukarıda Even-Zohar'ın da öne sürdüğü üzere çeviri her hâlükârda belli bir kültürel sistem içindeki ilişkilere bağlı bir etkinliktir. Bu nedenle çeviri uygulamasını şekillendiren ve buna bağlı olarak uygulanacak çeviri stratejilerine de yön veren etmenlerin kültürden kültüre ya da başka bir deyişle sosyo-kültürel durumdan duruma değişiklik gösterebileceği görülmektedir. Dolayısıyla çeviri metinler üzerine yapılacak betimleyici çalışmalarda bu tür etmenlerin tümünün bir arada ve birbirleriyle etkileşimleri de incelenerek göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Gideon Toury, bu amaç doğrultusunda yukarıda ele alınan Itamar Even-Zohar'ın öne sürdüğü Çoğuldizge Kuramı ile paralel varsayımlardan hareketle çeviri metinlerin incelenmesi sürecinde göz önünde bulundurulması gereken unsurları içeren yöntem önerisi niteliğinde bir yaklaşım oluşturmuştur.

Toury'nin yaklaşımının temelinde 'assumed translation' (varsayılan çeviri), 'translational norms' (çeviri normları), 'adequacy' (yeterlik) ve 'acceptability' (kabul edilebilirlik) kavramları yatmaktadır. Öncelikle Toury, bir metnin çeviri olarak kabul edilebilmesi için belli başlı ölçütler geliştiren önceki yaklaşımların aksine, çeviri olduğuna dair veriler bulunan erek dil ve kültürdeki her metni başka bir ölçüt aramaksızın 'çeviri' olarak varsaymaktadır (Toury, 2012: 31). Bu durumda çeviri metnin özgün metin ile arasındaki ilişkinin türüne bağlı olarak önceki yaklaşımlarda olduğu gibi çevirinin 'Übertragung' (salt aktarım), 'Wiedergabe' (yeniden oluşturma), 'Nachdichtung' (benzer şekilde oluşturma), 'Adaptation'

⁸ Alıntılanan kaynak Even-Zohar'ın ilk olarak 1978 yılında yayınladığı "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem" başlıklı metninin 1990 yılında yayınlanan gözden geçirilmiş versiyonudur. Anılan metnin önceki versiyonundan Türkçeye çevirisi için bkz.: Even-Zohar, I. (2012). Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu. M. Rifat (Ed.) içinde, Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir? (S. Paker, Çev., 2. b., s. 125-132). İstanbul: Sel Yayıncılık.

(uyarlama) ya da 'Bearbeitung' (değiştirerek oluşturma) vb. farklı kavramlarla tanımlanmasının bir önemi kalmamaktadır. Burada artık bir metnin çeviri olarak kabul edilebilmesi için özgün metin ile arasında nasıl bir ilişkinin var olması gerektiğine odaklanılmaz, çünkü erek kültürün çeviri olarak kabul ettiği her metin en baştan çeviri olarak varsayılmaktadır. Bu varsayımın bir sonucu olarak eşdeğerlik tanımı da farklı bir kimlik kazanmaktadır. Nitekim Toury, eşdeğerliği kendisinden önceki yaklaşımlarda olduğu gibi özgün metin ve çevirisi arasında bulunması gereken sınırları belirli olan "mutlak" bir ilişki olarak görmemektedir (Toury, 2012: 112). Toury, betimleyici çalışma yürüten bir araştırmacının eşdeğerliğin bir "varsayılan" çeviri ile onun kaynak metni arasında her zaman var olduğu varsayımıyla işe koyulması gerektiğini savunmaktadır, bu noktada açıklığa kavuşturulması gereken eşdeğerliğin var olup olmadığı değil; zaten her çeviri durumunda mevcut olduğu varsayılan eşdeğerliğin türünün ve kapsamının ortaya çıkarılmasıdır (Toury, 2012: 113).

Bir çevirinin kaynak metne ne tür ve derecede eşdeğer olduğunu da esas itibarıyla normlar belirlemektedir (Toury, 2012: 85). Toury, Levý'nin daha önce öne sürdüğü, çeviriyi bir "karar alma süreci" (bkz. Levý, 1981) olarak ele alan bakış açısına atıfla çeviri kararlarının "rastgele" alınmadığını aksine alıcı kültürde geçerli olan normların çevirmen kararlarını yönettiğini savunmaktadır. Bu nedenle özgün metin ile çevirisi arasındaki ilişkinin açıklanmasında norm kavramı merkezî rol oynamaktadır. Bir toplumda belli bir zamanda geçerli olan normların incelenmesi o toplumun çeviri anlayışı hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda norm kavramı bir toplumda çevirinin uygulamada nasıl tezahür ettiğinin anlaşılabilmesi için araştırmacılara önemli bir araç sunmaktadır. Norm kavramından da anlaşılacağı üzere çeviri "uygulamada" zamana ve kültüre bağlı, her zaman değişime tâbi olan bir olgudur.

Toury çeviri araştırmalarında temel olarak "net" kabullerden yola çıkan, araştırma teknikleri ve bir metodoloji ile donatılmış sistematik bir araştırma anlayışının eksik olduğunu düşünmektedir (Toury, 1995: 3). Toury'ye göre ancak böyle bir anlayış oluşturulursa bireysel araştırma sonuçlarının nesnel düzlemde test edilebilir ve karşılaştırılabilir olması sağlanabilecektir (Toury, 1995: 3). Toury'nin bu amaç doğrultusunda önerdiği betimleyici çeviri araştırmaları yöntemi esas itibarıyla üç aşamadan oluşmaktadır (bkz. Munday, 2008: 111): İlk aşamada çeviri metnin erek kültür dizgesindeki konumu tespit edilir, bu noktada çeviri metnin erek kültür dizgesindeki önemi ve kabul edilebilirliği göz önünde bulundurulur. Ardından ikinci aşamada kaynak metin ve çevirisi, çeviri sırasında meydana gelmiş deyiş kaymalarını saptamak amacıyla karşılaştırılır, bu aşamada kaynak metin ve çevirisinden ele alınan metin birimleri arasındaki ilişkilerin türü saptanır. Son aşamada ise ele alınan kaynak metin ve çevirisi için geçerli olmak üzere çeviri süreci yeniden yapılandırılır ve bu bağlamda genelleme yapılmaya çalışılır. İkinci aşamada yapılması öngörülen karşılaştırmalı çözümleme 'norm' kavramı üzerinden yapılmaktadır. Toury'ye göre normlar bir toplumun neyin doğru ya da yanlış veya neyin uygun ya da uygunsuz olduğuna dair sahip olduğu genel düşünce ve değerlerinin toplamıdır (Toury, 1995: 55). Normlar esas itibarıyla "belli bir kültür, toplum ve zaman dilimine özgü olan sosyo-kültürel kısıtlamalardır ve bireyler de eğitim ve sosyalleşme sırasında bu normları edinirler" (bkz. Munday, 2008: 112). Çeviri de normların yönettiği bir etkinlik olarak kabul edildiğine göre çeviri metin incelenirken o çeviri için geçerli olan ve ön plana çıkan normların saptanması gerekmektedir. Normların incelenmesi sırasında yararlanılabilecek iki tür kaynak bulunmaktadır. Öncelikle çeviri metnin kendisi incelenebilir. Böylece çeviri metin çevirmenin sıkça tercih ettiği 'çevirmen davranışları' hakkında araştırmacıya ipucu verecektir. İkinci kaynak olarak ise çevirmenlerin, yayınevlerinin, eleştirmenlerin ya da çeviri işine şu veya bu şekilde dahil olmuş katılımcıların o çeviri durumunu yönetmiş olabilecek normlarla ilgili söylemleri de kaynak alınabilir. Bu tür söylemler genelde çeviri kaynakların önsözünde, sonsözünde, eleştiri yazılarında, röportajlarda veya çevirmenin çevirisiyle ilgili kaleme aldığı çeviri raporlarında yer alabilmektedir. Bu tür metinler 'paratexts' (yanmetinler) (bkz. Genette, 1997) olarak nitelendirilmektedir.

Toury'ye göre çeviri sürecinin⁹ farklı aşamalarında etkin hale gelen üç farklı norm türü bulunmaktadır. Öncelikle Toury'nin 'initial norm' (öncül norm) olarak adlandırdığı norma göre çevirmen çeviri sürecinde stratejik olarak ya kaynak dil, kültür ve metnin normlarına uygun davranışlarda bulunabilir ya da erek dil ve kültürün normlarına. Çevirmenin daha fazla kaynak metnin normlarına uygun kararlar alması durumunda çeviri 'yeterli' (adequate) özellik gösterecektir. Fakat eğer çevirmen daha fazla erek dil ve kültürün normlarına uygun çeviri kararları alıyorsa bu durumda ise çeviri metin 'acceptable' (kabul edilebilir) nitelikte olacaktır (Toury, 1995: 57). Fakat bu iki kutbun çeviri sürecinde devamlı değişim içinde olabileceği göz ardı edilmemelidir. Çünkü hiçbir çeviri baştan sona sadece kabul edilebilir ya da sadece yeterli nitelikte olmaz. Toury'ye göre öncül normun yanı sıra 'preliminary norms' (süreç öncesi normlar) ve 'operational norms' (süreç normları) bulunmaktadır (Toury, 1995: 58-59). Süreç öncesi normlar iki alt başlıkta

⁹ Burada çeviri süreci sözcüğü sadece çevirmenin çeviri yaptığı süreci ifade etmemektedir. Çeviri süreci uygulamada çoğu durumda çevirmen metni çevirmeye koyulmadan önce başlamaktadır.

ele alınmaktadır: 'Çeviri politikası' ve 'çevirinin doğrudanlığı'. Çeviri politikası belli bir dil, kültür ve zamanda çevrilecek metinlerin seçilmesinde belirleyici olan etmenlerin tümünü ifade etmektedir. Bunun yanı sıra çevirinin doğrudanlığının, yani çevirinin doğrudan kaynak metinden mi yoksa aynı metnin herhangi başka bir dilde yapılmış çevirisinden yani ara dilden yararlanılarak mı yapıldığının çeviri sürecinde belirleyici rolü vardır. Çünkü ara dilden yararlanılarak çeviri yapıldığında çevirinin çevirisi söz konusu olmaktadır, bu da betimleme parametrelerinde değişikliğe gidilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Süreç normları ise 'matricial norms' (matriks normları) ve 'textual-linguistic norms' (metinsel-dilsel normlar) olmak üzere ikiye ayrılır. Çeviride metin bölümlerinin yerlerinin değiştirilmesi ya da tamamen çıkarılması veya yeni metin bölümlerinin ya da dipnotların eklenmesi matriks normlar çerçevesinde incelenir. Erek metin üretiminde kullanılan dilsel materyal ve biçimsel özelliklerin seçimini, sözcüksel veya deyimsel bazda tercihleri yöneten normlar ise metinsel-dilsel normlar olarak adlandırılmaktadır. Hiyerarşik olarak en tepede konumlanan öncül normun tespit edilebilmesi için öncelikle süreç öncesi ve süreç normlarının incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu inceleme sonucunda çözümlenen çeviri metni yönetmiş olan öncül norm ile ilgili çıkarımda bulunulabilir.

3. Bilim-kuramsal Açıdan Betimleyici Çeviri Araştırmaları

Betimleyici Çeviri Araştırmaları'nı bilim-kuramsal bir bakış açısıyla ele almadan önce 'bilimsel yöntem', 'tümevarıma dayalı akıl yürütme' ve 'varsayım' kavramlarının bu makalede ne anlam ve kapsamda kullanıldığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bilindiği üzere "bilim insanların bilimin konusuna giren olgulara ilişkin bilimsel bilgi üretmek ve bu olguları açıklamak amacıyla yaptıkları işlemlerin tümü" 'bilimsel yöntem' adı altında ele alınmaktadır (Grunberg & Grunberg, 2013: 13-14). Bu işlemler fiziksel ve düşünsel işlemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. "Fiziksel işlemler gözlem, deney ve ölçmedir" (Grunberg & Grunberg, 2013: 14). Düşünsel işlemler ise "tümdengelimsel ve tümevarımsal çıkarım işlemleri" ve bu "çıkartım işlemlerine yaratıcı hayal gücünü de katmak yoluyla *bilimsel hipotez* kurma işlemleridir" (Grunberg & Grunberg, 2013: 14). Tümdengelim dayalı akıl yürütme, "genel bir önermeden özel bir önermeye ve bu iki önerme arasındaki ilişkiye dayalı olarak yapılan çıkarımdan hareketle bir sonuca giden sistematik bir akıl yürütme, düşünme sürecidir" (Doğanay, 2012: 5). Sözelimi "Bütün kuşların kanadı vardır" genel önermesi ve "Papağan bir kuştur" özel önermesi ilişkisi düşünüldüğünde "Papağanın kanadı vardır" sonucuna ulaşılmaktadır. Tümevarıma dayalı akıl yürütmede ise doğrudan gözlem esastır. Bu akıl yürütme biçiminde önce gözlem yapılır, gözlem sonucu olgusal veriler toplanır ve bu veriler ışığında genellemelere ulaşılır (bkz. Doğanay, 2012: 5). Örneğin gözlemci, "Gözlemlediğim tüm kuşların kanadı var" şeklinde bir yargıda bulunabiliyorsa; o halde "Tüm kuşların kanadı vardır" sonucuna varmış olmaktadır. Tümevarım günümüzde bilimsel yöntemin temelini oluşturmaktadır (Doğanay, 2012: 6). Fakat hem tümdengelim dayalı akıl yürütmenin hem de tümevarıma dayalı akıl yürütmenin belli başlı sınırlılıkları vardır. Sözelimi tümdengelim dayalı akıl yürütmede doğru sonuca ulaşabilmek için genel önermenin mutlaka doğru olması gerekmektedir. Bu akıl yürütme biçiminde "yanlış ya da eksik bir genel önermeden doğru akıl yürüterek doğru bir sonuca ulaşmak mümkün değildir" (Doğanay, 2012: 5). Tümevarıma dayalı akıl yürütmedeki sınırlılık ise ulaşılan bilginin tam doğru olabilmesi için tüm örneklerin gözlenmesi gerekliliği ve fakat tüm örneklerin gözlenmesinin de çoğu zaman olanaklı olmamasıdır (Doğanay, 2012: 6). Bu iki akıl yürütme biçimindeki sınırlılıklar bilim dünyasını yeni bir akıl yürütme biçimi aramaya yönlendirmiştir. **Bilimsel yöntem** adı verilen bu yeni akıl yürütme biçiminde tümdengelim dayalı ve tümevarıma dayalı akıl yürütme biçimleri birleştirilmektedir (Doğanay, 2012: 7). Bilimsel yöntemde, öncelikle karşılaşılan sorunla ilgili daha önceki bilgi, deneyim, gözlem sonucu ya da verilerden yola çıkılarak sorunun geçici çözümü niteliğinde bir 'hipotez' (denence) ortaya atılmaktadır (Doğanay, 2012: 7). Daha sonra ortaya atılan bu hipotezin doğrulanıp doğrulanmadığını saptamak amacıyla yeni gözlemler yapılmakta ve veriler toplanmaktadır. Bu süreçte araştırmacı bazı ön kabullerden hareket eder. Araştırmacının "test etmeden, doğru olarak kabul ettiği", dayanak olarak kullandığı ve böylece bir olayı açıklamada yararlandığı ilke ya da ilkelere 'varsayım' ya da 'sayıltı' denmektedir (Doğanay, 2012: 12).

Yukarıdaki temel bilgiler ışığında makale kapsamında incelenen Betimleyici Çeviri Araştırmaları yaklaşımının öncelikle temel varsayımlarının belirlenmesi gerekmektedir:

1. Çeviri yazının erek edebiyat içinde aldığı konum çeviri uygulamasına etki etmektedir. Çeviri yazın erek edebiyat dizgesi içinde merkez konumda ise çevirmen çeviri sırasında erek edebiyattaki yerli uzlaşım ve normları çiğnemeyi göze alabilir (Even-Zohar, 1990: 50). Öte yandan çeviri yazın erek edebiyatta çevresel konumda ise çevirmenin davranış biçimi bunun tam tersi olacaktır.

2. Çeviri, doğası ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bir olgu değil; aksine belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağlı olan bir etkinliktir (Even-Zohar, 1990: 51).

3. Çeviri uygulamasını şekillendiren ve buna bağlı olarak uygulanacak çeviri stratejilerine de yön veren etmenler kültürden kültüre değişiklik göstermektedir.

4. Çeviri olduğuna dair veri ya da veriler bulunan erek dil ve kültürdeki her metin başka bir ölçüt aranmaksızın çeviri olarak varsayılmaktadır (Toury, 2012: 31).

5. Eşdeğerlik, kaynak metin ile onun varsayılan çevirisi arasında çevirinin doğası gereği her zaman vardır; bu noktada açıklığa kavuşturulması gereken eşdeğerliğin var olup olmadığı değil; zaten her çeviri durumunda mevcut olduğu varsayılan eşdeğerliğin türünün ve kapsamının ortaya çıkarılmasıdır (Toury, 2012: 113).

6. Alıcı kültürde geçerli olan normlar çevirmen kararlarını yönetir.

Yukarıda belirtilen varsayımlardan hareketle yola koyulan araştırmacı yürüteceği çalışmanın hemen başında iki odak noktasına sahiptir. Çevirmen çeviri sürecinde stratejik olarak ya kaynak dil, kültür ve metnin normlarına uygun davranışlarda bulunmuştur ya da çevirisini erek dil ve kültürün normlarına uygun olarak şekillendirmiştir. Çevirmenin daha fazla kaynak dil, kültür ve metnin normlarına uygun kararlar aldığı tespit edilirse "Betimlenen çeviri 'adequate' (yeterli) özellik göstermektedir" yargısı geçerli olacaktır. Eğer çevirmenin daha fazla erek dil ve kültürün normlarına uygun kararlar aldığı saptanırsa; bu durumda "Betimlenen çeviri 'acceptable' (kabul edilebilir) nitelik göstermektedir" verisi doğrulanmış olacaktır. Yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan araştırma sürecinin sonunda nihai amaç çözümlenen çeviri metni yönetmiş olan, hiyerarşik olarak en tepede konumlanan öncül normun tespit edilmesidir. Bu tür birçok çalışmanın yürütülmesi sonucunda da belli bir zaman ve yerde çevrilmiş metinlerin ilgili erek sosyo-kültürel durum içinde aldıkları konumun saptanması, bu çeviri yapıtların erek kültürde nasıl bir etki yarattıklarının ortaya çıkarılması ve aynı zamanda erek çoğuldizgenin çeviri yapıtların oluşması sürecini nasıl etkilediğini incelemek mümkün olacaktır. Sonuç olarak kuramsal alan, tüm bu betimleyici araştırmaların bir araya gelmesiyle elde edilen verilerden yola çıkarak çeviri olgusuna ilişkin yeni hipotezler oluşturacaktır (Toury, 1995: 1-19). Bu bakımdan BÇA'nın zamanla genel bir çeviri kuramının oluşturulmasına ya da kısmi çeviri kuramlarının üretilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir (Munday, 2008: 11).

Bahsi geçen araştırma sürecinin bilim-kuramsal ve çeviribilimsel açıdan belli başlı "sınırlılıklar" içerdiği görülmektedir. Öncelikle bilim-kuramsal açıdan ele alındığında; hiçbir çeviri baştan sona sadece kabul edilebilir ya da sadece yeterli nitelik göstermez, yani bu iki kutup çeviri sürecinde mütemadiyen değişim içinde olabilmektedir. Bu nedenle bu tür bir araştırma sürecinin sonunda nihai ve "net" bir araştırma sonucundan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Nitekim son yıllarda yürütülen birçok çalışmada "öncül norm esnek bir biçimde tanımlanmış ve iki kutup arasında yer alan ara alanların önemi vurgulanmıştır" (Tahir-Gürçağlar, 2016: 137). Çeviribilimsel kuramsallaşma açısından incelendiğinde ise; belli bir döneme özgü, o dönem içinde çeviri uygulamasını yönetmiş olduğu iddia edilen normların tespit edilmesinin çeviribilimsel kuramsallaşma açısından ne gibi bir getirisinin olduğunun tartışılması gerekmektedir. Bu noktada 'Manipülasyon Okulu'nun (Manipulation School) öncülerinden sayılan Hermans'ın da (2006: 99) haklı olarak dile getirdiği üzere, bu tür betimleyici çalışmalarla hangi nihai hedefe ulaşılacak istendiği bugün hâlâ uzlaşmış bir şekilde, açık ve net olarak ortaya koyulmuş değildir. Betimleyici Çeviri Araştırmaları içinde araştırma odağı ve hedefi sürekli değişim göstermektedir. Sözelimi Toury çevirmen 'davranışları'nı anlamamızı sağlayacak evrensel kurallar geliştirmeyi hedeflerken; diğer araştırmacılar çevirinin doğası gereği içerdiği "paradokslara", çeviri ürünlerin "karmaşıklığına" ya da genel olarak toplumsal etkilerine odaklanmaktadır (Hermans 2006: 99). Bu bağlamda çeviri sürecinde etkili olduğu düşünülen 'oluşturucu unsur'lardan sadece 'kültür' oluşturucu unsurunun ön plana çıkarılması diğer oluşturucu unsur ve etmenlerin göz ardı edilmesi tehlikesini de beraberinde getirmektedir. 1950'lerden bu yana çeviri odaklı düşüncelerin net bir şekilde ortaya koyduğu ve İşcen'in (2010: 7) de öne sürdüğü üzere "çeviri" bir olgular bütünüdür ve çeviri ile ilgili araştırmaların gözlem düzlemi 'dilsellik', 'metinsellik', 'kültürelilik' ve 'iletişimsellik' oluşturucu unsurları üzerine yapılandırılmaktadır. Bu oluşturucu unsurlardan herhangi birinin ön plana çıkarılması ve diğerlerinin göz ardı edilmesi araştırmacının çeviri gerçekliği açısından "eksik" ve "keyfi" yürütülmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan çeviri odaklı düşünme, tüm bu oluşturucu unsurları bir arada ve 'Translationskontext' (çeviri bağlamı)¹⁰ çerçevesinde birbirleriyle ilişkilerini de göz

¹⁰ Burada 'çeviri bağlamı' kavramı çeviri odaklı düşünmede 'dilsellik', 'metinsellik', 'kültürelilik' ve 'iletişimsellik' oluşturucu unsurlarının belli 'çeviri durum'larında belli ilişkiler içinde olabileceğini vurgulamak amacıyla bir üst kavram olarak kullanılmaktadır. Bu ilişkilerin ne şekillerde tezahür edebileceğinin modelleştirici bir anlayışla ele alınması ve böylece 'çeviri bağlamı' kavramının uzun soluklu bir araştırma neticesinde netliğe kavuşturulması gerekmektedir.

önünde bulundurarak, dizgeli ve modelleştirici bir anlayışla ele almayı gerektirmektedir. Çeviri sürecini etkileyen unsurları edebiyatbilimsel bir varsayımdan hareketle "merkez-çevre ilişkileri"ne ve "çeviri yazının çoğuldizge içinde aldığı konum"a indirgemenin ve dil-çifti makası, dilsel farklar, metinsel ve yazınsal nitelikler ve iletişim-durumsal etmenler vb. unsurları gerektiği kadar araştırma düzlemine dâhil etmemenin çeviri-edimsel gerçeklikle ne derece bağdaştığı sorgulanmalıdır. Öte yandan sadece yazınsal metinlerin çevirilerinin incelemeye tabi tutulması çeviri araştırmalarını Karşılaştırmalı Edebiyatbilim vb. başka bilimlere bağımlı hale getirmekte ve çeviri odaklı çalışmaların başka bilimlerin işlemlerince yürütülmesine sebep olmaktadır. Böyle bir tutum ve anlayış olası "özerk" bir Çeviribilim'in oluşumuna set çekmektedir. Öyle ki çeviri olgusu, edebiyat çevirisinden ibaret değildir; bu bakımdan çeviribilimsel kuramsallaşma ve modelleştirme tüm çeviri türlerini içine alacak kapsam ve genişlikte olmalıdır.

BÇA'da, dilbilimsel yaklaşımların aksine, 'kural koyucu' (präskriptive) ve 'değer biçen' anlayıştan uzak bir tutum benimsenmesi çeviri-edimsel gerçeklikle uyum göstermektedir. Bu tür bir tutum aynı zamanda yürütülen betimleyici çalışmaların 'ileriye dönük' (prospektiv) veriler sağlama kaygısının olmadığını da göstermektedir (bkz. Siever, 2015: 168). Bu bağlamda BÇA'nın çeviri eğitimi ya da çeviri eleştirisi gibi çalışma alanlarına katkı sağlama hedefi de bulunmamaktadır. Bu nedenle burada çeviri sürecinde metin alımlama ve metin üretme aşamalarının incelenmesi gözden kaçırılmaktadır (Siever, 2015: 169). Nitekim BÇA'da çeviriler oldukları gibi, tüm hata ve eksikleriyle, tarihsel ve kültürel olgular olarak incelenmektedir (Hermans, 2006: 97). BÇA'nın "çeviri pratiğinin daha iyi hale getirilmesi" gibi bir amacı yoktur, tek amaç çevirinin toplum ve tarih içerisinde nasıl bir işlev gördüğünün incelenmesidir (Hermans, 2006: 97). Bu bakış açısıyla ele alındığında, belli bir döneme özgü çeviri normlarının tespit edilmesinin "geriye dönük" veri sağladığı açık olmakla birlikte, bu verilerin Karşılaştırmalı Edebiyatbilim, Edebiyatbilim, Tarih, Kültür Araştırmaları ya da Sosyoloji gibi alanların yararına veri üretmesi mümkün gözükmekte iken çeviribilimsel kuramsallaşma açısından "nesnel" getirileri sorgulanmalı ve tartışılmalıdır.

Bilindiği üzere tümevarıma dayalı akıl yürütmede genellemelere varılabilmesi, mümkün olduğu kadar çok gözlemin yapılmasına bağlıdır. Bu gözlemler farklı araştırmacılar tarafından belli bir amaç doğrultusunda, herhangi bir proje kapsamında vb. yapıyorsa araştırmacıların öncelikle belli başlı ilkelerden oluşan ve uygulanabilir bir araştırma taslağı ya da metodolojisi üzerinde uzlaşmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde farklı araştırmacıların yürütmüş olduğu, fakat aynı nihai amaca hizmet eden çeviri betimlemelerinin sonuçlarının bir bütün halinde değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Hermans'ın da (2006: 99) vurguladığı üzere, BÇA'da kaynak ve erek metinlerin mikro düzlemde karşılaştırmalı olarak incelenmesi için geliştirilmiş ve üzerinde uzlaşmış, Hermans'ın tabiriyle herhangi bir "modül" ya da başka bir deyişle bir "metodolojik çerçeve" henüz bulunmamaktadır.

4. Sonuç

Görüldüğü üzere BÇA'nın en önemli getirisi; çevirinin uygulamada belli bir kültürel, tarihsel, toplumsal, politik ve çoğuldizgesel bağlama bağlı bir etkinlik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermesidir. Bu bağlamda çeviri kavramının ve algısının kültürden kültüre değişiklik gösterebileceğine dair önemli bir farkındalık yaratılmıştır. İşte tam da bu gerçeklik çeviri odaklı çalışmaları bilimsel işleyiş bakımından çelişki ve ikilemlerle dolu hale getirmekte ve araştırmalarda keyfiyete sebep olmaktadır. İşcen'in (2002: 104) ısrarla vurguladığı üzere, "bir bilim dalının, bu durumda çeviri biliminin bir 'bilim dalı' olması, onun aynı zamanda nesnel sonuçlar çıkarsadığı, içkin bir varsayım olarak kabul edilir". Ancak yukarıda da detaylı olarak incelendiği ve ortaya koyulduğu üzere, "çeviri edimi ve uygulamasında, 'çevirmen'in ve 'çeviri durumu'nun 'karmaşık' (her bir durumda göreceli ve değişken olduğundan araştırılamaz) ve öznel (araştırılamaz) açı ve boyutları" vardır. Öyleyse çeviri metinleri araştırma nesnesi kabul ederek, bu metinlerin betimlenmesi sonucu "nesnel" veriler elde edilebileceği varsayımı kendi içinde çelişen "contradictio in adiecto" bir durumdur. Yukarıda da gerekçeleriyle ortaya koyulduğu üzere çeviri metni esas alan, daha somut bir tabirle çeviri uygulamasına dönük yürütülen araştırmalar çeviribilimsel kuramsallaşmaya yönelik veri sağlama ve o alanda söz sahibi olma iddiası güdemez.

Bu saptamalar ışığında, asıl tartışmanın "çeviri odaklı düşünme"nin kendisine, daha net bir tabirle çeviri odaklı düşünmenin henüz uzlaşılarak belirlenememiş bilim-kuramsal sınırlarına yönlendirilmesi gerekmektedir (İşcen, 2002: 104). Sonuç olarak, bu yönde olası bir tartışmanın sağlam bir zeminde yürütülebilmesi ve çeviri odaklı düşüncelerin bilim-kuramsal anlamda bir ilerleme kaydedebilmesi için, "araştırma nesnesinin çeviri ediminden bağımsız" olarak tanımlanması gerekmektedir (İşcen, 2002: 105). Bu bağlamda Çeviri Araştırmaları'ndan "özerk", sözgelimi diğer bilimlerden ödünç aldığı varsayımlardan değil de kendi olgusal gerçekliğinden türettiği varsayımlardan hareket eden ve uzlaşmış terminolojiye sahip bir Çeviribilim'e evrilme sağlanabilmesi için araştırmalarda karmaşıklık, keyfiyet ve bilim-kuramsal açıdan

tutarsızlığa yol açan çevirmen davranışlarına odaklanan tutumdan uzak durulması gerekmektedir. Bu tür bir tutum ile ancak çeviri metinler "araç" olarak kullanılarak çevirinin uygulamalı boyutuna dönük veri sağlanması olasıdır.

KAYNAKÇA

- DOĞANAY, Ahmet (2012). "Bilimsel Yönteme Giriş", A. Şimşek (Dü.) içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1990). "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem", *Polysystem Studies [=Poetics Today]*, 1(11), 45-51.
- GENETTE, Gérard (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, Cambridge: Cambridge UP.
- GRUNBERG, Theo & GRUNBERG, David (2013). *Bilim Felsefesi* (3. b.), (İ. Taşdelen, Dü.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- HERMANS, Theo (2006). "Descriptive Translation Studies", M. Snell-Hornby, H. G. Hönl, P. Kußmaul, & P. A. Schmitt (Dü.) içinde, *Handbuch Translation* (K. Kaindl, Çev., 2. geliştirilmiş b., s. 96-100). Tübingen: Stauffenburg.
- HOLMES, James S. (2000). "The Name and Nature of Translation Studies", In L. Venuti (Hrsg.), *The Translation Studies Reader* (S. 172-185). London & New York: Routledge.
- HOLZ-MÄNTTÄRI, Justa (1984). *Translatorisches Handeln - Theorie und Methode*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- HÖNIG, Hans G., & Kußmaul, P. (1999). *Strategie der Übersetzung: Ein Lehr- und Arbeitsbuch* (5. b.), Tübingen: Narr.
- İŞCEN, İsmail (2002). *Çevirim Kuramı - Çeviribilim'in Temelleri Üzerine*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İŞCEN, İsmail (2010). "Çeviribilim İçinde Söylem ve Çeviribilimsel Gerçeklik", *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*(10), 1-15.
- LEVÝ, Jiří (1981). "Übersetzung als Entscheidungsprozeß", W. Wilss (Dü.) içinde, *Übersetzungswissenschaft* (s. 219-235). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MUNDAY, Jeremy (2008). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, (2. b.), New York: Routledge.
- NIDA, Eugene (1964). *Toward a Science of Translating - With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: E. J. Brill.
- NIDA, Eugene & TABER, Charles R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: E. J. Brill.
- REIß, Katharina (1971). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*, München: Max Hueber.
- REIß, Katharina & VERMEER, Hans J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen: Niemeyer.
- SIEVER, Holger (2015). *Übersetzungswissenschaft: Eine Einführung*, Tübingen: Narr Francke Attempto.
- STOLZE, Radegundis (2003). *Hermeneutik und Translation*, Tübingen: Gunter Narr.
- STOLZE, Radegundis (2008). *Übersetzungstheorien - Eine Einführung*, (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 5. b.), Tübingen: Günter Narr.
- TAHİR-GÜRÇAĞLAR, Şehnaz (2016). *Çevirinin ABC'si*, (3. b.), İstanbul: Say Yayınları.
- TOURY, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- TOURY, Gideon (2012). *Descriptive Translation Studies - and beyond*, (2. revize edilmiş b.), Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins B.V.
- VINAY, Jean-Paul & DARBELNET, Jean (1972). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*, (2. b.), Paris: Marcel Didier.
- VINAY, Jean-Paul & DARBELNET, Jean (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*, Paris: Marcel Didier.